BOR , MÁMOR, MAGYARORSZÁG

Szöveg:
Bojár Iván András
Fotó:
Darabos György

HAGYOMÁNY ÉS MEGÚJULÁS

A Káli-medence fejlődésének története

A '70-es évek eleji Jancsó-filmek itteni forgatása óta eltelt közel negyven évben a Káli-medence és környezete, a Káli régió látványos fejlődésen ment át. Nem kormányprogram, nem ügyes megyei vagy településirányító politikusok alkotó munkája, hanem e felkent vezetők kulturális és bürokratikus korlátait meghaladó, egészen apró magánfejlesztések révén nyert új, sajátos és nagyon értékes képet ez a világ. Mára rendszeressé vált a kincstári és a térséget otthonuknak választók közötti szemléletmódok ütközése – akár a dobozáruházak sűrű telepítése révén központilag tönkretett helyi kiskereskedelmet, a parasztiból konzumidiótává átalakuló falusi életformát, akár az építészeti elkötelezettség versus engedélyezési feltételek ellentétpárt vesszük górcső alá.

Az, hogy mi a Káli régió értéke, sokan megélik, és kevesen tudják. Még ma is kevesen tekintenek úgy rá, mint Magyarország nemzetközileg is versenyképes értékeket és lehetőségeket hordozó vidékére. A XX. század negyvenes éveiben még e térség nagy része Zalához tartozott. A Bakonyalja, Füred és a mai Zala határa között megbújó közel négytucat falu az évszázados közigazgatási, gazdaságföldrajzi, kulturális és egyházi összefüggések révén igencsak hasonló adottságokkal gyarapodott. Ezek egyaránt megtalálhatók a felkapott Kővágóörs, Köveskál, Szentbékkálla, Salföld, Kékkút falvaiban, de az olyan (ingatlanpiacilag alátámaszthatóan) alulértékelt falvakban is, mint Hegymagas, Barnag, Öcs, Nemesvita, vagy Badacsonytördemic. A Tapolcai-medence fenséges tanúhegyein kívül rendszerint barátságos, enyhe tájképeken át halad az utazó, s amerre néz, idestova kétezer éve művelt, tagolt és sokszínű kultúrtájat lát. A mezők fölött sűrű ritmusú szőlőtáblák fekszenek a hegyek oldalaira, s a déli oldalak aljában gyakran már ott csillog a Balaton is.

A hagyomány nemcsak a dél-francia, itáliai párhuzamokat előhívó táji látvány tagoltságában, de a vidék népi, majd a XIX. századtól ipari építészetében is tetten érhető. A nagyon magyarnak tekintett Alföldhöz képest itt kőből épültek a parasztházak, présházak, a pincék is: tartósságot és időtlen erőt adva a vidék településeinek. S a kommunizmus környékbeli nagyipari fejlesztéseinek „hála", a falvakból Ajkára, Inotára, Tapolcára bevonzott két emberöltővel ezelőtti fiatalság hátrahagyta szülei parasztházait, s velük a paraszti életformát is. Az ide aztán kényszerűen visszatért mai, túlnyomóan állástalan lakosság jelentős hányada, katonai gyakorlógatyájától soha meg nem válva a kocsma–Tesco–RTL Klub belzebubi szentháromságának áldoz, s ma már kevésre emlékszik abból, amire amúgy emlékeznie lenne érdemes. Lelkesen vegyszerezi a földet, cukrozza a bort, puhára drájvitozza barackvirágra hajazó bábos, korlátos házát, s üti magát lehetőség szerint minden fronton a legkülönfélébb kemikáliákkal. Ebbe a sajátos gasztrokulturális és életformaközegbe tért meg immáron sok száz polgári család. Bebírók, ahogyan itt nevezik a gyüttmenteket. És e bebírók azok, akik a helyiek rigorózus építészeti szabályai ellenére rendbe teszik a régi parasztházakat, teremtenek folyóvíz, áram, és csatorna nélküli alternatív élethelyeket, de szintén ők azok, akik megértve a táj hagyományait, azon túllépve, a XXI. századi építészet adekvát kifejezésmódjait is keresik.

Az OCTOGON felettébb szerencsés médium, mert gyakorlatilag a Káli régióban zajlott összes fontos kortárs építészeti történésről elsőként számolt be az elmúlt 13 év során. Nálunk jelent meg először az azóta több felújításon, fejlesztésen, bővítésen átesett, Váncza László tervei nyomán a táji értékekkel igencsak kreatívan bánó köveskáli Káli Art Inn hotel épületegyüttese. Ha a vidék népi építészetének anyaghasználati hagyományát vesszük alapul, három minőségre kell gondolnunk: vakolt, csapott és meszelt fehér fal, szárazon rakott kő, nádtető. Természetesen a cserép is helyénvaló anyag, sőt egyre inkább a pala is, de a környékbeliek által kedvelt húsos, vastag bramak, vagy a kék viaszos tetőzsindely egész biztosan nem. És természetesen alapvető a tető dőlésszöge, amely leginkább befolyásolja az egyes települések tetőtáj-képét. Lásd például Vöröstót, ahol a nyugatról befutó úttal szemben a házak, és a rájuk merőlegesen eső, pompás, hatalmas pajták tetőjátékai érvényesülnek. No, ilyeneket például a Tapolca szélén fölparcellázott területre frissen kerülő, teszkótájképre bámuló amerikai és mediterrán, lapos tetőszögű családi házak nem tudnak. Ezek a helyi hatóságok által elismeréssel fogadott drájvit-bramak-

Modernitás és hagyomány jó érzékű ötvözése – Fotó: Darabos György

Az alsóörsi villát tervezője, Bernd Steinhuber úgy álmodta meg, hogy mindig, minden pontjáról felkínálja a látványt – Fotó: Bernd Steinhuber

A Murka István nevéhez fűződő felújítás egy hajdani kisnemesi portából varázsolt modern lakóházat Monoszlón – Fotó: Darabos György

Úgy áll a fehér épület a domboldalon, mintha mindig is ott lett volna, szervesen kapcsolódva a háttérben húzódó hegyekhez – Fotó: Bernd Steinhuber

Kis Péter badacsonyi Bazaltbor pincéje formavilágában a hajdani vulkánhegy hömpölygő lávafolyamát idézi – Fotó: Bujnovszky Tamás

hólyagüveg ablakos alkotások, amelyek elismerésre méltó módon adnak hírt a bennük élő család módosságáról. És persze másról is… Szóval a fehér fal–rakott kőfal–nádtető minőségi hármas volt a Váncza-féle tervek kiindulási alapja is. Ő pedig, a pajta felújítása és a kerti apartmanházak megtervezésekor, alkalmazta is őket. Mértéktartóan, kreatívan, az egót visszafogottan eleresztve. Nem véletlen, hogy az épületegyüttesnek mind szakmailag, mind üzletileg sikere lett.

Néhány évvel később készült el szintén a környéken Murka István tervezésében egy hajdani kisnemesi porta felújítása. Itt pontosan azokra a megkerülhetetlen és értelmes kérdésekre adtak építészetileg korrekt válaszokat, amely a jelen kort különbözteti meg a régitől. Hogyan lehet, szabad magasan kvalifikált, emelt igényű életnívót fenntartó embereknek élni ugyanazokban az épületekben, amelyekben földművesek éltek? Mik a mai valós térigények, és mik a régiek, amelyek köré a ház kubaturája rajzolódott? Murkáék válasza a ház eredeti funkciósémájának radikális átalakítása és kiegészítése volt, a modern és a hagyományos anyagok jó arányú ötvözésével. A legkevésbé sem csodálható, hogy ezt a díjazott, sok szakmai fórumon megfuttatott, publikált házat aztán a Mencshely, Tagyon, és főleg a szerencsétlen sorsú Zánka szélén burjánzó rózsaszín és citromsárga borzalmakat zokszó nélkül elfogadó hatóság elbontatni szándékozott.

Érdekes kísérlet volt egy osztrák tervező kirándulása az alsóörsi hegyoldalban. Itt a Káli régió építészeti karakterisztikája már nem érvényesül, ’70-80-as évekbeli hétvégi házak keverednek mai villákkal. A ház a magára vonatkoztatott építészeti minőség kritériumának kívánt megfelelni, s nem kereste a kapcsolatot a környezetének kevesebb gondolatot, ízléses részletmegoldást felvonultató, ugyanakkor hagyományosnak számító, s ezért elfogadott házaival. Kicsit különc ez az egyébként nagyon szép arányokkal, finom elgondolások mentén formált ház, ám ha néhány jobb minőségű és ritka modern példát nézünk (Gulyás Zoltán házát Ábrahámhegyen, vagy egy ’60-as évekbeli nyaralót Balatongyörökön), nem is számít elszigetelt jelenségnek.

Ezt a fehér, modern vonalat viszi tovább, ugyanakkor a korábban felvetett formai, anyaghasználati tradíciókra reflektálva a badacsonyi Bazaltbor pincéje, Kis Péter terve. A sok vitát és jelentős nemzetközi elismeréseket generáló ház rövid pályafutása alatt is a hegy megkerülhetetlen nevezetességévé vált. Egyénisége van, hiszen erős gondolatra épült: formáját a vulkánhegy Badacsony hajdani lávafolyamának utat kereső mozdulata inspirálta.

Sok szép ház épül ma is a Káli régióban. Számos túltobzódó népi giccs is, bár még ezekkel is megengedőbben érzek, mint a kultúráját, ízlését, mértékét vesztett helyi menősködés sehonnai építészetével. Ezekben a parasztigiccs-házakban rendszerint legalább az alapséma rendben van, egy mértéktartóbb kor alapos borotválás után egészen jóképű házakat alkothat a mostani igyekvő formahabok helyén. Tradíció és megújulás egyaránt komoly erővel él a Káli régióban. Hatalmas érték ez. Sokkal jelentősebb, mint ahogyan ezzel ma bánunk, amilyen felkészületlen döntéshozók kezén kótyavetyélődik, s amennyi távlatos lehetőséget hordoz ez a rómaiaktól máig mindig belakott vidék.

Lásd még:
Káli Art Inn panzió Köveskálon OCTOGON 1999/05., **Nyaraló Monoszlón** 2004/5., **Casa CV hétvégi ház Alsóörsön** 2009/10., **Bazaltbor-Laposa Pincészet, feldolgozó épület és Borhotel Badacsony** 2010/7.

Szöveg:
Bojár Iván András
Tervező:
Vincze & László Kft.
Fotó:
Darabos György

VINCZÉNEK SIKERÜLT

Majorsági központ a Balaton-felvidéken

A településtől kissé távolabb, saját maga teremtette kontextusba nőtt bele a Káli régió egyik legérdekesebb vállalkozása: kortárs birtokközpont, családi ház, közösségi épületekkel.

Három minőség dominál a régióban: vakolt, csapott és meszelt fehér fal, szárazon rakott kő és nádtető

VINCZE ÉS MEGBÍZÓI FINOM SZENZOROKKAL TAPOGATTÁK KÖRBE A HELYSZÍNT, SZABTAK LÉPTÉKET, JELÖLTEK ARÁNYT, CSALTAK BE FÉNYT A TÉRBE, HASZNÁLTÁK ECSETKÉNT AZ ÁRNYÉKOKAT.

A fehér, modern vonal jellegzetes formai és anyaghasználati tradícióvá érett a Káli régióban

A házi gokartpályán is érvényesül a házra oly jellemző fény-árnyék játék

A Káli-medence szélén öreg mandulás fái mozdulnak göcsörtös tagokkal az enyhe lejtésű lapály felé. Hajdani tsz-birtok hodályokkal, traktorok szabdalta földdel. Ma még kopár, nyers kissé a terület, minden ízében ott él hát a remény, a szépre formálandó jövő lehetősége. Ezt a vitális frissességet képviseli a birtokközpont nemrégiben elkészült centruma, a lakóegyüttes, amely úgy egy ház, hogy kettő. Vagy épp fordítva.

Vincze László építészeti archetípust vett alapul, amikor szigorú geometriára szerkesztett házat tervezett. A geometrikai logika végighúzódik a házon, ám nem szokványos értelemben, ahogyan persze minden megtervezett házat – már csak a technológiai rend miatt is – geometrikus alapokra szerkesztenek. Itt többről van szó: a sematikusan egyszerű felületek, tömegek és a közeikben lépten-nyomon felbukkanó kisebb-nagyobb látványattrakciók egymást kiegyensúlyozó viszonyáról. És arról, hogy milyen tudatossággal illeszkedik ezekbe a kis látványjátékokba a „véletlenszerű". Összemetsződések, egymásra felelő formák és árnyékok játékai erősítik a ház meglétének spirituális síkon értelmet adó – egyébként tervezett – koincidenciáját. A ház meglétének ugyanis itt, a Káli régió szívében nem pusztán racionális és funkcionális módon kell magyarázatának lennie. Ha persze rátekintünk, egy kortárs, magas szinten végiggondolt, technológiailag is magas színvonalú házat látunk nagyvonalú terekkel, szép részletekkel. Ám ezt a vidéket valami furcsa kegyelem tartja a tenyerén. Ez lakozik a kőfalú pajták strukturált szépségében, a lapály felületén hullámzó szélfútta vad füvekben, a gólyák szerkesztette fészkekben a kémények tetején, amelyekbe akár egy ember is belegömbölyödhetne. És ezt kellett a mai életigények köré vont összetett funkcionális rendszer tökéletes megterem-

Szigorú geometriai logika irányítja a ház bútorainak vonalait is

tésén túl, kortárs formanyelvi megoldásokkal a tervezőnek megvalósítania. Vinczének sikerült. Klasszikusan zöldmezős, a közeli település térmorfológiai, stiláris, anyaghasználati, vagy bármi más vonatkoztatási pontjaitól joggal független házat épített, amely, ha valamivel, hát legfeljebb a közelben húzódó, mostanra felnemesített tsz-hodállyal kommunikál. A megszokott Káli régióbeli építkezésektől eltérő szótár kialakítására volt itt lehetőség, ám ezzel a nyelvújítói szabadsággal Vincze igencsak józanul és fegyelmezetten élt. Itt most épp nincsen romantika, az e tájon elmúlt emberöltők által felhalmozott tárgyi és épített emlékek festői halmozása. Itt a jelen bevállalása van. És miért ne lenne? Ha mindaz, amiért ezt a vidéket megkülönböztető szeretettel szeretik hívei, szóval, ha mindaz térben távol található, s a múlt óarany színében mutatkozó korszak és a ma közé a kommunizmus faluképet és közösségeket roncsoló spród realitása ékelődik, akkor miért ne lehetne a jelent, pláne ezt az igényes, odafigyelős, jövőre irányuló jelent bevállalni itt?! Be lehet. Bőségesen. Vincze és megbízói finom szenzorokkal tapogatták körbe a helyszínt, szabtak léptéket, jelöltek arányt, csaltak be fényt a térbe, használták ecsetként az árnyékokat.

Internetes oldalakat látogató magyar építészek, most, hogy kevés a munkájuk és sok az idejük, ahelyett, hogy örülnének az új házban élő minőség felbukkanásának, kortárs építészeti jártasságukat fitoktatandó, azzal illetik a házat, hogy pauszonos. Mintha mindenki minden egyes házával folyton önálló és előzmények nélküli univerzumot alkotna, s mintha ez a kozmikus originalitás alapvető követelmény lenne? Hát, mondjuk, cseppet sem az, ahogy az sem volt baj talán, hogy az Il Gesú után pár száz évig még ezerszám emelkedtek templomok a Fülöp-szigetektől Magyarországon át Guatemaláig, amelyek mindegyike ugyanarra az előképre, mellbevágóan erős alapélményre, formai sommázatra ment vissza. Lehetne amúgy akár emvéerdévés is, hiszen a gyerekrajz-ház archetípust ők helyezték vissza a jogaiba úgy másfél évtizede. És? Akkor most ez a ház nem jó? Nem talált rá a saját helyére ott, ahol áll? Hát, de! Jó benne lenni, jók a terei. A tervező úgy gondolta végig, hogy a negyvenfokos kánikula napjaiban sem kellett itt a nem létező légkondi után sápítozni. Öröm megélni benne a kint és bent találkozásait. A belső és külső intim tereket, meg a ház benső védettségéből megélhető nekivaduló messzifutó tájat. S ha hajdan római birtokközpontok ültek tán hasonló pozíciókban az itteni dombokon, akkor csak remélhető, hogy ez az épület éppúgy tudósít majd a XXI. század elejének itt élőiről, ahogy a szántásból sokfelé kiforduló kövek üzennek a régi időkből nekünk.

A külsőleg steril fehér épülethez letisztult belső terek társulnak

Gyermekrajzra jellemző egyszerűséget idéz a majorsági központ külső megjelenése

Nagy üvegfelületekkel csalnak be fényt a belső terekbe

Nagy üvegfelületekkel csalnak be fényt a belső terekbe

Lásd még:
Képíró étterem OCTOGON 2004/1.

Építész:
Vincze László DLA, Páczelt Péter – Vincze & László Kft.
Belsőépítész:
Zavadzky Éva, Vincze László
Kerttervező:
Tarcsai Andrea – Kertészeti Egyetem
Kertépítés és -kivitelezés:
Török Balázs
Kivitelezés:
Paczolay Kft.
Tervezés éve:
2007-2010
Kivitelezés éve:
2010
Alapterület:
280 m²

TÚL A LEHETŐSÉGEKEN

Sárffy Uradalmi Vendégház Kisdörgicsén

Szöveg:
Bojár Iván András
Fotó:
Darabos György

Éveken át figyeltem, majd láttam, amikor eladósorba került. Egy udvarház az eldugott Kisdörgicsén. Ez a lépték és ez a beépítési mód, sűrűség nemigen jellemző a hagyományosan zsellérek lakta magyar falvakra. Csakhogy ez a falucska, mint még néhány a környéken (Monoszló, Henye), kisnemesi falu volt. A házak, s a köréjük sorakozó gazdasági épületek sűrűbben épültek a viszonylag kisebb udvarokra, hiszen a föld nem a kert végéből indult, hanem szanaszét volt a környék dombjain, a határban.

Ez a ház a többi környező kisnemesi porta közül is kitűnik. Sárffyék különösen jómódúak lehettek, azaz voltak, hiszen fénykorukban szinte az egész falu, de a szomszédos Dörgicse egy része is a birtokukban volt. És ez látszott a házon. Ezért is figyeltem ezt az olaszos léptéket, ezt a mifelénk ritka paraszti gazdagságot.

Amikor végül elkelt a ház, irigykedve, majd lelkes örömmel láttam, hogy új gazdái nemcsak azt hozzák ki belőle, amit már én is beleláttam, de sokkal többet. Biztos ízléssel, felelős gondoskodással, s ami lépten-nyomon átjárja a házat: nagy szeretettel.

Sárffyék hajdani portája főleg a polgárházat jelentette, egy jókora XIX. századvégi jegyeket hordozó városiasan formált lakóházat, amelyet itt, e héttörpés léptékű

Küllemre megmaradt az udvarház patinás, paraszti kort visszaidéző jellege

Egy hajdani polgárház nagyvonalú eleganciájának modern kori megfogalmazása

XIX. századot idéző hangulat és kényelem a XXI. században

A KOCSISZÍNBŐL NAGYVONALÚ KÖZÖSSÉGI TÉR, KÖZPONTI AGÓRA KELETKEZETT, A CSODÁLATOS XVII-XVIII. SZÁZADI BOLTOZOTT, PILLÉREKKEL ALÁTÁMASZTOTT ISTÁLLÓ PEDIG EGYEDÜLÁLLÓAN PAZAR SZÁLLODAI SZOBÁKKÁ, ÉS EGY MULTIFUNKCIONÁLIS TEREMMÉ ALAKULT.

világban kastélynak neveznek, noha mondjuk Kecskemét utcáin önmagában föl sem tűnne. Ezt övezte a magtár, a csirkeól, a kocsiszín, az istálló, a pajta – a kert egészén végigfutó sokszáz négyzetméteres épületegyüttes. S a mai panzió léptékét inkább ezek a hajdani gazdasági egységek határozzák meg. Az új tulajdonosok – jó érzékkel – ezt a vasúti szerelvényekként egymáshoz csatlakozó házsort állították a mai funkciók szolgálatába. S milyen jól tették. A kocsiszínből nagyvonalú közösségi tér, központi agóra keletkezett, a csodálatos XVII-XVIII. századi boltozott, pillérekkel alátámasztott istálló pedig egyedülállóan pazar szállodai szobákká, és egy multifunkcionális teremmé alakult. A valamikori magtár két szintje oázisszerűen nyújt hűvöset a benne lévő szobák lakóinak, míg a mozi méretű pajta megmaradt annak, aminek épült egykoron: pajtaként befogad minden olyan tárgyat, amit a panziós működés kitermel és elrejtésre ítél. A hajdani csirkeól pedig ma két öles diófa árnyékában meghúzódó nyári konyha kemencével.

A ház mai kialakításához elengedhetetlen hátteret az új gazdák felkészültsége adta. A kreatív gazdaságból, esztétikai értékekre alapozott termékek gyártásának és értékesítésének világából érkeztek ide. Hallottak már kereskedelemről, marketingről, cégépí-

Tágas terek, vidéki romantika – oltalom a nagyvárosi nyüzsgés elől ►

A felújításkor a régi terek új funkciókat kaptak: az egykori kocsiszín nagyvonalú közösségi térré alakult át

tésről. Maguk mögött hagyták a lökdösődő Budapestet, hogy az igazi fejlődést ezen a húsz lakosú településen éljék meg. Magukkal hozták műszaki felkészültségüket, de azt az ízlést is, ami sajnos talán a helyiekből hiányzott ahhoz, hogy ilyen minőséget lássanak a pár éve még málladozó falakba. Bár a telket ez a bebíró család jó tíz éve vette, valódi építkezés csak három-négy esztendeje indult. A kert és a ház e néhány év alatt összenőtt.

Fogalmam sincs, hogy a ház műemlék-e, vagy helyi védettség van-e rajta már. Mostantól talán érdemes lesz vigyázni majd rá, hiszen a messziről érkezett család életre szóló vállalásával újabb évtizedekre újult meg műszakilag és esztétikailag egyaránt. Ám talán mégiscsak jobb, hogy hatóság nem védte bikkfanyelven írt életidegen szabályaival. Azok révén ugyanis ilyen színvonalú, gondosságú felújítása a háznak biztosan nem történhetett volna meg.

Építés:
1890
Alapterület:
60 m x 7,5 m; 450 m²
Felújítás:
2010-2011
Építész:
Nagy Ferenc – Planteus Építész Iroda
Belsőépítészet:
Manu-Art – Giebiszer Tamás, Sipeki Kati